

TORJAY VALTER

SZEMÉLYES EMLÉKEK HERBÁTH ERNŐRŐL, A SÁRVÁRI MŰGYŰJTŐRŐL

Édesapám mindig csak „dickensi figura”-ként emlegette őt, s ha addig valaki nem hitte, hogy ilyen személyiségek a valóságban is léteznek, Ernőt megismervén, alighanem megváltozott a véleménye. Ő ennek a típusnak egy magyar, vidéki változata volt. Érdekes, kissé vastag szemüveggel keretezett arcából érdeklődő szempár nézett a világba. Volt benne valami a munkásemberről és az intelligens, kissé egzaltált kamaszból egyaránt. Ennél még érdekesebb volt, hogy ehhez az archoz – habár egyáltalán nem volt magas – mutatós, izmos, kidolgozott, kifejezetten szép alak társult. Mozgása szintén jellegzetes volt: gyors, kissé hirtelen, mint egész személyisége. Ernő kőműves volt, becsületes mesterségét illetően.

Ez is hozott össze minket 1990 elején, amikor Édesanyámmal részt vettünk a sárvári katolikus templom melletti háznál Gottesmann Alfréd festőművész emléktáblájának avatásán. Azonnal beszélgetni kezdtünk, hiszen Ernő jól ismerte Édesanyámat, akinél mindössze pár évvel volt fiatalabb, 1941-ben született. Mint kiderült, kezdő kőművesként dolgozott nagyapámnak, Németh Józsefnek, aki, Zsolnai mester mellett, Sárvár legjobb építőmestere volt, ráadásul maga is festett, és tanult is valamennyit a Nagybányát megjárt Gottesmanntól. Ernő számára – engedje meg az Olvasó, hogy végig így nevezem, hiszen közeli, jó ismerősök voltunk – nagyapám dicsérete különösen értékes lehetett, hiszen később is többször felemlgette, mennyire értékelte munkáját.

Sárváron sokat gyerekeskedtem mindaddig, míg nagyapám, majd idősebb lánya, Ili még az Arad utca 12. szám alatti házunkban lakott. Később is sokszor fordultam ott meg, egészen 1985-ig, amikor is a szép épületet legnagyobb bánatunkra el kellett adnunk. Képzeltető, hogy örömmel utaztam újra gyakrabban oda – ezentúl Ernőhöz. Tizenháromvárosi háza, mint az elvárásolt kastély: tele régiséggel, fest-

A szerző rajza „Ernő”-ről

ményekkel, műtárgyakkal. Nekem, akit akkor már mindez érdekelt, maga a paradicsom. Érdekes volt, hogy Ernő a ház egy egészen különálló szobájában lakott, itt sohasem jártam, alighanem mások sem nagyon. A ház többi része viszont egymásba nyíló szobák sora volt. Amikor a kis udvaron keresztül az ajtóhoz értünk, irtózatosan rendetlen, viszonylag nagy előtérbe jutottunk, felhalmozott régi bútorokkal. Balra volt a konyha és Ernő szobája, jobbra egy kis szoba, amiben a bútoroktól mozogni alig lehetett. Itt egy igen öreg íróasztal, rokkant, fekete szalonszékek és egy különleges, hatalmas, csíkos huzatú, eklektikus stílusú fotelágy dominált, melyben egyszer aludtam is. Ekkor láttam, hogy a feltehetően 1880–90 körüli bútor Vida, pesti kárpitos alkotása volt a bepecsételés alapján. Ernő szerint a híres, szombathelyi Brenner családtól való volt a fotel. Ezután az ebédlőbe léptünk, melynek fala roskadozott a festményektől. Itt lehetett látni Lakatos József több alkotását is. Hatalmas, kora XX. századi tálaló állt itt, faragott angyalkáival, rajta porcelánból híres zeneszerzők portréival. Hasonló stílusú vitrin és szekrények egészítették ki a berendezést, és természetesen az óriási, ovális ebédlőasztal és a magas támlás székek, faragott lábaikkal és oromzatukkal. Ha már itt tartunk, ez a szoba volt a társasági élet központja. Ernő, aki örök életében agglégény volt, egészen elképesztően jól főzött és süített. Diópálkájának pedig nem volt párja a környéken. A fa az udvart díszítette, ahol egyébként szintén nagy volt a rendetlenség, és kőműves szerszámok között itt-ott bontott, szép vakolatdíszek törmelékei tűntek fel.

Visszatérve az ebédlőhöz: szerette a vendégeket, és nagy traktával fogadta őket. Számára ez nagyon fontos volt. Szegény Ernőben ugyanis a büszkeségnek és a kisebbségi érzésnek sajátos keveréke vívódott állandóan. „Csak” kőműves volt, pedig hatalmas, természetes intellektussal rendelkezett. Ezért tudta becsülni a tudást, és igyekezett magát az általa nagyra becsült értelmiséggel körülvenni. Ez a büszkeség, majdhogynem dac volt az oka annak is, hogy habár ő rendkívül nagylelkű és adakozó természetű ember volt, ajándékot gyakorlatilag képtelen volt elfogadni. Csak pénzért fogadta el, hogy kérésére szüleit és Köberl prépostot megfesse számára. Emlékszem, igen nehéz feladat volt a szinte bélyeg méretű fekete-fehér képből valamiféle portrét teremteni. Nagypám műveiből is próbáltam egy szépet ajándékozni neki, de azt sem fogadta el, pedig tudtam, hogy az öregemet nagyon respektálta festőként is.

Sétáljunk át gondolatban a középső szobába! Hát, bizony, már megfakult kissé a memóriám, hiszen régen volt mindez. Emlékszem azonban arra, hogy ebben a szobában egy csodás szalongszék állt, torzfejes faragású zsöllyékkal. A huzatuk vöröses volt, szecessziós, későbbi a székeknél, melyek talán az 1880-as években születtek. Megvolt a kanapé is, még lustálkodtunk is rajta Gulyás Zsolti festőművész barátommal. Itt volt egy szép, fekete szalonszék réz berakásokkal, amelyhez a székek az ebédlő előtti térben szorongtak, mivel rossz állapotban voltak, mint említettem: lötyögtek, réz- és gyöngyház berakásuk hiányos volt. Ebben a szobában egy szép szobor állott, valamely szent, fafaragású munka. Alkotója nagyon fiatalon halt meg, valahogyan Ernő családjához kötődött. Itt függött a falon többek közt a 19-es események elől Sárvárra menekült Olgyay Ferenc egy szép tájképe is, és én még emlékszem arra az időre, amikor az ablak felőli oldalon, itt állt egy gyönyörű, talán hét-nyolc fiókos klasszicista smizett is. Ha az ember beleszagolt a fiókjaiba, különleges szag ütötte meg az orrát, talán pipadohány emléke. Ezzel kapcsolatban jut eszembe a két tragédia: a tűz és a betörés.

A tűz valamikor a 80-as évek végén volt, akkor még nem ismertem Ernőt. Az előtérben lévő kazán környékén tört ki, s nagy kárt tett az ott felhalmozott értékekben. Egy

elejtett megjegyzésből tudtam, hogy alighanem értékes tonettbútorok égtek akkor el többek között. Az igazi csapást azonban a betörés jelentette, ami viszont talán 1990 ősze táján történhetett. Ekkoriban még nem vezetett el az Árpád utca Ernő háza mellett, hanem egy régi ház állt a helyén. Édesanyám még vendégeskedett is ott kislányként. Na, ide lump elemek költöztek be, és nem is telt bele pár hónap, egy szép napon, fényes délben betörték Ernőhöz. Persze, nem ők személyesen... Pontosán miként csinálták, nem tudom, de lényeg az, hogy lába kelt a smizetnek, ikonnak, ezüst gyertyatartóknak és más dolgoknak is. Ernő ezt soha nem heverte ki. Fiatal kora óta gyűjtögette ezeket a tárgyakat, s nem kereskedőknél vagy árveréseken vette értékeit, hanem azok rendszerint helybeli idősektől, nagyrészt közelebbi-távolabbi rokonoktól származtak. Mindnek ismerte történetét, volt, hogy el is mesélt ezt-azt. A smizett mai eszemmél 1820–30 körüli lehetett, s az Ecserin értékesítették kevéssel a rendőrség odaérte előtt. Nem volt bizonyíték.

Szóval Ernő megváltozott. Mogorvább, türelmetlenebb lett. 1991-ben végül egy ismerős újságíró bemutatott neki egy fiatal festőt, akit én is jól ismertem. Bele helyezte aztán minden bizodalját, s végül – mint a közelmúltban a végrendelet felbontásakor kiderült – rá is szállt teljes hagyatéka.

Menjünk most már az utolsó szobába, mely a Hold utcával nézett szemközt. Tudom, mert innen ezt a hangulatos, kis utcát meg is festettem anno. Ebben a szobában is egy kedves, historikus szalongo garnitúra állt, gazdag faragványokkal, olyasféle, ami a „jobb” családoknál volt látható a századfordulón. Négyszögletes asztalkával, kanapéval egyetemben. Voltak itt szekrények is, de ezek modernebbek voltak, s itt szokott Ernő tévét nézni, bár gyakran olyan fáradt volt, hogy pillanatokon belül elaludt a széken. Itt őrizte kedves Gottesmann-képei többségét. A már említett festő-huszártiszt évtizedeket töltött a városban, Ernő is ismerte, nagyon tisztelte az „őrnagy úr”-at. Számos esetben beszélt arról, hogyan ment festeni a mester feleségével, milyen szép volt házasságuk, milyen kedves szavakkal illették egymást. Az előszobában azért a város rajztanárának, néhai Szabó Laci bácsinak is őrizte egy önarcképét, de a Gottesmannokkal semmi nem vetekedhetett. Mivel az utóbbi években fel is fedezték a művészt, a róla Salamon Nándor által írt monográfiában Ernő képeiből sok látható. Két időskori önarckép és Sárvár környéki tájak, a Rába partja, valamint természetesen a vár is megvoltak a gyűjteményben. A Németh házaspár 1933-ban készült arcképeire is büszke volt, de a mesternek Ernőről festett portréja is megvolt, bár ezt kevéssé emlegette. Csak egyetlen helyen láttam hasonló kollekciót Gottesmann alkotásaiból: egy idős, sárvári ügyvédnél, aki hajdan a Hunyadi János utca 28-ban lakott. Meg kell említenem, hogy számos más művésztől is voltak alkotásai, így Németh Mihály szobrászművésztől is szép kis kollekciót sikerült gyűjtenie.

Ernő memóriája elképesztő volt. Szinte egy számítógép tárhelyének megfelelő adatot, nevet és történetet tárolt Sárvárról és a környékről. Sajnos ezt a tudást nem kellően értékelték, pedig gyanítom, hogy sok dolognak volt ő utolsó ismerője. A társadalmi eseményeken, kiállításmegnyitókön szívesen vett részt, ápolta kapcsolatait. Ilyenkor és főleg magánbeszélgetéseken, legendás vacsoráin adomázott is, s ekkor lehetett tőle a legtöbbet tanulni, megtudni. A művészetről nem szakszerűen beszélt. Nem nagyon lehetett tőle szak kifejezéseket hallani, a „radikálisabb” kortárs művészet kevéssé érdekelte, amennyire meg tudtam ítélni. Nem olyan volt tehát, mint híres, kaposvári elődje, Rippl-Rónai Ödön, József testvére, aki somogyaszalói állomásfőnökből lett jeles műgyűjtő. Ödön ugyanis igyekezett

a környezetében feltűnő művészekről minél több szakszerűséget ellesni. Nem. Ernő ösztönös, benső rajongással szerette a szépségeket és a művészetet.

Az utóbbi két évtizedben viszonylag kevés alkalommal találkoztunk és beszélünk egymással. Egy alkalommal elmentem hozzá, új szerzeményeit mutogatta, melyek között ott volt nagyapámnak az a portréja, amit segédjéről, Tibiről festett. Így mégis lett Németh József-képe, bár Tibi nem jó emléket hagyott a családukban. Mint hallottam – habár fizikai állapota továbbra is remek volt – lelki viszonyai nem lehettek igazán rendezettek. Egy alkalommal velem is indokolatlan éles hangon beszélt a telefonban, és meg is jegyezte, hogy dolgai nem úgy mennek, ahogy ő szeretné. Ennek már legalább másfél évtizede. Később is gyakran hallottam arról, hogy keserűbb, mint egykor, s néha többet iszik a kelleténél. Miért lehetett ez?

Be kell látni, hogy Herbáth Ernő reménytelenül magányos ember volt. Ezt a magányt ideig-óráig enyhíthették a szép és számára kedves tárgyak-képek, olvasgathatta Gotesmannak nála lévő levelezését, csodálhatta büszkén műveit, de ahogy múltak az évek, mindez egyre kevesebbnek bizonyulhatott. Végül felült biciklijére, mint már annyiszor, 2017 egy igen forró, nyár közepi napján. A hetvenes éveiben járó embernek elég volt egy rossz pillanat, s a leesésből következő súlyos sérülést már nem sikerült jóvátenni. Temetése a nyilvánosság teljes kizárásával ment végbe, saját kérésére.

Én is ezekkel a sorokkal búcsúzom tőle, az egyik legkülönösebb és legizgalmasabb embertől, akit valaha megismertem.